

STICHTING
STUDIECENTRUM NEDERLANDS
CULTUREEL ERFGOED

JACQUES PRESSER

*een 20ste eeuws
leven in tekst,
documenten en foto's*

DE STICHTING STUDIECENTRUM NEDERLANDS CULTUREEL ERFGOED (SSNCE)

heeft zich tot taak gesteld om het erfgoed van wijlen prof. Jacob (Jacques) Presser verder te ontsluiten. Presser (Amsterdam 1899-1970) is een Nederlands historicus die vooral beroemd werd om zijn werk *Ondergang* (in twee delen) over het lot en de vervolging van de Joden in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog. Dit boek is opgenomen in de canon van de 100 belangrijkste Nederlandse geschriften.

Tot op de dag van vandaag geldt dit boek als een standaardwerk over deze periode in de geschiedenis.

DE PERSOON

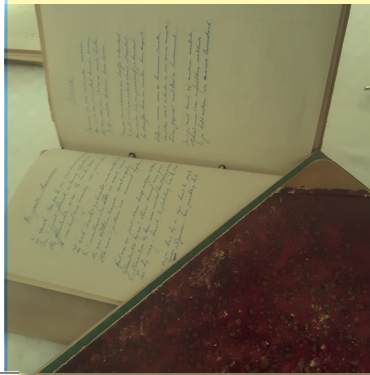
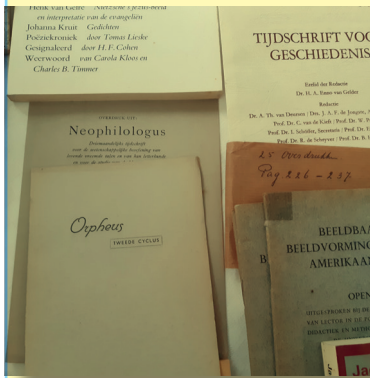
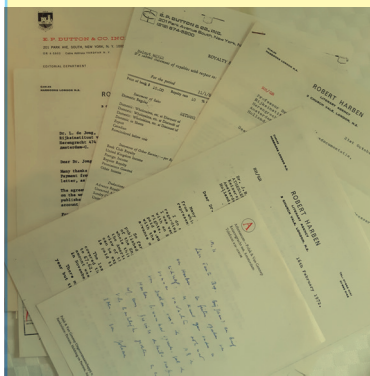
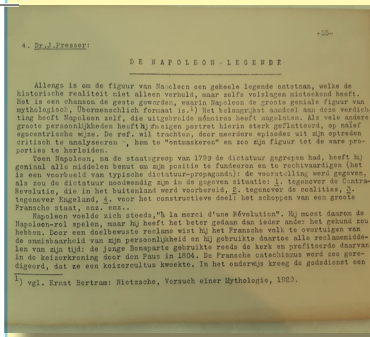
Jacques Presser werd geboren in de vroegere Amsterdamse jodenbuurt waar zijn vader als diamantbewerker de kost verdiende. Het was een eenvoudig, socialistisch georiënteerd gezin. Enige tijd leefde de familie in België, waardoor de jonge Jacques Vlaams leerde spreken, hetgeen hem in Nederland plagerig de bijnaam 'de Belg' opleverde. Al snel bleek Presser een uitstekende leerling en via een

particuliere beurs rolde hij via het gymnasium door naar een studie in de letteren: geschiedenis en neerlandistiek. In 1926 promoveerde hij cum laude. Van invloed op zijn denken en eerste teksten waren zijn geestelijke leermeesters: Heinrich Heine en Theodor Lessing. Ook Jan Romein bleek later van grote invloed. De Duitse leermeesters ten spijt bracht ditzelfde land hem in grote problemen, toen nazi-Duitsland in mei 1940 Nederland binnenviel. Presser

was op dat moment leraar op het Vossiusgymnasium en moest onderduiken. Tragisch genoeg werd zijn vrouw, Debora Appel, door de nazi's opgepakt. Via doorgangskamp Westerbork verdween zij naar het concentratiekamp Sobibor waar zij vermoord werd. Ondergedoken op verschillende adressen overleefde Presser de oorlog. Hij was een getekend man. Desalniettemin vond hij de veerkracht om een nieuw familieleven op te bouwen en verschool hij zich achter een enorme werklust waaruit onder andere het boek *Ondergang* voortkwam, alsmede de roman *Homo submersus* ('ondergedoken mens'), waarin hij zijn ervaringen als onderduiker beschreef.

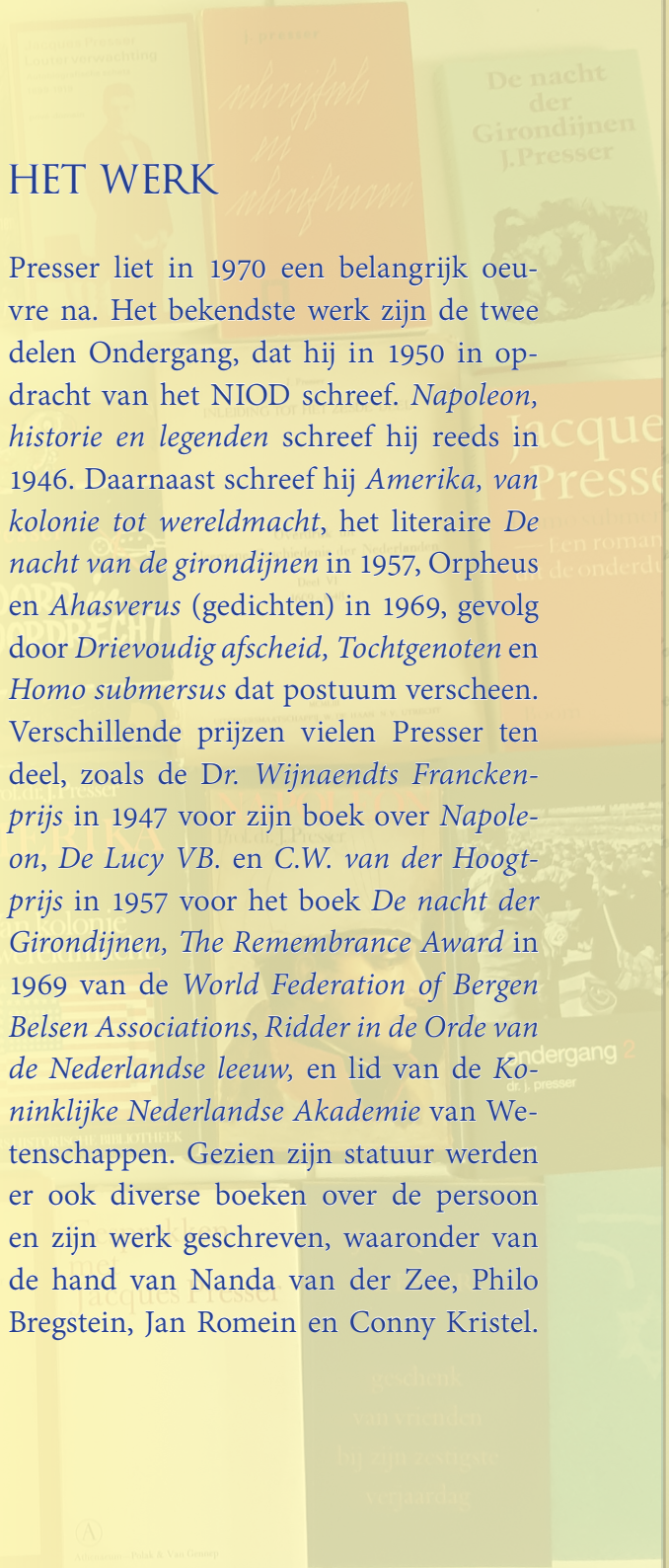
De oorlogsjaren hadden van Presser een kritisch mens gemaakt, zoals zou blijken uit zijn werk – een kritische biografie over Napoleon die hij vergeleek met de dictatuur uit 1939-1945 – alsmede zijn houding tegenover tijdskwesties als Nederlands-Indië, het optreden van Joseph McCarthy in de VS tegen vermeende communisten. Presser zag zichzelf als een onorthodox marxist en liet dit ook blijken in diverse artikelen en geschriften, onder andere voor *Vrij Nederland* en *De waarheid*. Dit leverde debatten op, en ook vijandschappen. In 1949 werd hij buitengewoon hoogleraar aan de politiek-sociale faculteit om in 1952 tot gewoon hoogleraar te worden benoemd. In 1959 werd hij hoogleraar algemene en vaderlandse geschiedenis als opvolger van Jan Romein.

HET WERK

Presser liet in 1970 een belangrijk oeuvre na. Het bekendste werk zijn de twee delen *Ondergang*, dat hij in 1950 in opdracht van het NIOD schreef. *Napoleon, historie en legenden* schreef hij reeds in 1946. Daarnaast schreef hij *Amerika, van kolonie tot wereldmacht*, het literaire *De nacht van de girondijnen* in 1957, *Orpheus en Ahasverus* (gedichten) in 1969, gevolg door *Drievoudig afscheid*, *Tochtgenoten* en *Homo submersus* dat postuum verscheen. Verschillende prijzen vielen Presser ten deel, zoals de *Dr. Wijnaendts Franckenprijs* in 1947 voor zijn boek over *Napoleon*, *De Lucy VB.* en *C.W. van der Hoogtprijs* in 1957 voor het boek *De nacht der Girondijnen*, *The Remembrance Award* in 1969 van de *World Federation of Bergen Belsen Associations*, *Ridder in de Orde van de Nederlandse leeuw*, en lid van de *Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen*. Gezien zijn statuut werden er ook diverse boeken over de persoon en zijn werk geschreven, waaronder van de hand van Nanda van der Zee, Philo Bregstein, Jan Romein en Conny Kristel.

DE NALATENSCHAP

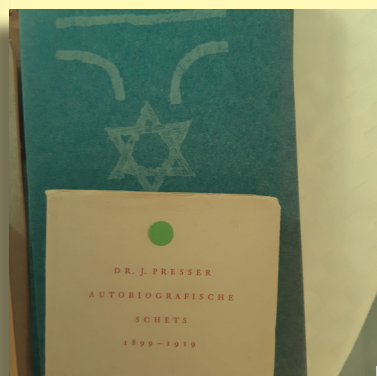
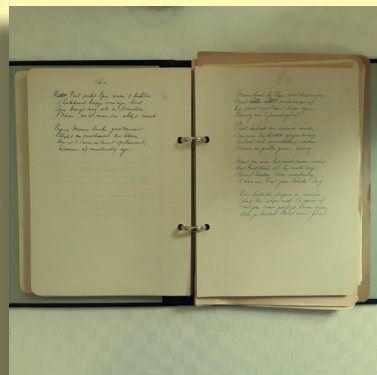
Na Pressers dood ging het typescript van *Ondergang* en bijbehorende papieren naar het Amsterdams Stadsarchief. De rest van het materiaal bleef bij de stiefkinderen van Presser. In 2019 kwamen alle rechten samen bij de stiefkleindochter van Presser, mw. J. de Jong. De SSNCE heeft toegang gekregen tot het materiaal dat nog in de familie was. Destijds werd het materiaal ter beschikking gesteld aan historica Nanda van der Zee, maar door een difference of opinions is het nimmer tot een gebruik gekomen. De nalatenschap bestaat uit een twaalf-tal dozen met inhoud bestaand uit edities van de diverse boeken van Presser zowel binnenlands al buitenlands. Naast de reguliere uitgaven ook in eigen beheer uitgegeven werk, literair van inhoud, maar reflecterend op de geschiedenis, een groot aantal reisverslagen, waarvan sommige voor de oorlog, voorzien van uitgebreide aantekeningen en notities en foto's van om-

geving zowel als privé, (Frankrijk 1937, België/Frankrijk 1939, Rusland 1954, Italië/Frankrijk 1956, Denemarken 1959, Italië/Zwitserland 1960, Zweden 1960, Griekenland 1964, Sicilië 1965, VS-Engeland 1970), de teksten van lezingen, correspondentie met NIOD en historici, uitgeefcorrespondentie Nederland en buitenland, onderscheidingen, fotoalbums enz. Een groot deel van dit werk is nog niet ontsloten, ander werk is bij het grote publiek onbekend.

DOEL STICHTING SNCE

De SSNCE heeft zich tot doel gesteld het werk van Jacques Presser voor breder publiek te ontsluiten. Met de benoeming van het werk *Ondergang* tot cultuurerfgoed is de Nederlandse herwaardering voor het werk van Presser begonnen. Het werk van Presser geeft de tragische geschiedenis van het jodendom in Nederland weer, dat relatief gezien tot de zwaarst getroffen in de Tweede Wereldoorlog kan worden beschouwd. Presser schreef daarover uit eigener ervaring maar slaagde er tevens in een tijdloos wetenschappelijk werk van hoog niveau voor te leggen. Dit werk moet voor groot publiek behouden blijven. Daarnaast reflecteert Presser zijn tijd, en daarmee het erfgoed van de 20ste eeuw. Zijn progressieve opvattingen weerspiegelden zich ook in het werk over Amerika en Napoleon, als mede in zijn vele geschriften, lezingen en colleges. Het doel is dit werk toegankelijk te maken voor het publiek, opdat het werk van Presser als symbool van het 20ste-eeuwse denken en leven in Nederland kan worden bestudeerd. Presser was de uitvinder van het historische begrip egodocument. Deze verdere ontsluiting van het werk Presser zal bij uitstek een egodocument worden dat tevens een veelzijdige en aangrijpende spiegel op de tijd zal zijn, informerend en educatief tegelijkertijd. Praktisch gezien staat de SSNCE het volgende voor ogen:

1. Het opzetten van een internetportaal rond de figuur Presser en zijn werk. Met voorbeelden van zijn hoofdwerken, introductie tot de man en zijn leven, met fragmenten van lezingen, dagboeken, reisverslagen, citaten uit belangrijk werk en foto's.

2. Heruitgave van een betaalbare publiekseditie van *Ondergang* als onderdeel van een serie rond het werk van Jacques Presser.

3. Aanbieden van een digitale versie van *Ondergang*.

4. Het opnemen van ander belangrijk werk in een serie rond het werk van Presser. Alleen de *Nacht der Girondijnen* is contractueel buiten bereik op dit moment. De rest van het werk is door de erven Presser beschikbaar gesteld.

5. De heruitgave zal uitgebreid becommentarieerd en ingeleid worden door deskundige historici.

6. Het belangrijkste proza kan ook opgenomen worden in de serie met toegevoegde bundels en nog ongepubliceerd proza.

7. Reisverslagen en andere handschriften zullen gedigitaliseerd worden. Vervolgens zal uit dit werk het belangrijke materiaal geselecteerd worden, om te worden opgenomen in 'nagekomen stukken' die we in de Presser-reeks zullen publiceren. Fragmenten kunnen ook opgenomen worden op de website.

8. Een algemeen overzichtswerk te maken, biografie, rond het werk en leven van Presser. Dit zal de leemte moeten opvullen welke het bestaande werk gelaten heeft. Dit kan geschreven worden over onder meer de reisverslagen en andere handschriften die tot nu toe niet openbaar waren.

SSNCE

Stichting Studiecentrum
Nederlands Cultureel Erfgoed

Het Molenijser 4
5211 WV 's-Hertogenbosch

www.stichting-snce.nl

